

DEVOTIEKASTJE

Begijnhofmuseum Turnhout

De collectie van het Begijnhofmuseum werd onlangs verrijkt met een gift. Ditmaal met een devotiekastje, een mooi voorbeeld van anonieme, veelal vrouwelijke kunst en devotie. Devotionalia is de verzamelnaam voor voorwerpen die ter ondersteuning van de persoonlijke vroomheid worden vervaardigd. Dit kastje is een geprofileerd houten bakje dat afgesloten is met een glasplaat en tegen een wand dient opgehangen te worden. Centraal prijkt een fraai uitgedost Kind Jezus met de rijksappel in de hand, een (wereld)bol getopt door een kruis als symbool van Zijn heerschappij over de wereld. Het Kind wordt geflankeerd door kleine vaasjes met kunstbloemen. De blauwe ondergrond aan de binnenzijde is beplakt met sterretjes, als een afspiegeling van het hemels paradijs. Zowel inhoudelijk als qua uitvoering past dit werkje naadloos in de begijnhofcollectie. Er is enerzijds de aandacht voor het Kind Jezus waarvoor de begijnen, in navolging van Maria, moederlijke gevoelens hebben. Het *geestelijk kindwiegen* wordt hen in meditatieboekjes aanbevolen en krijgt vorm in deze Jezuskindjes. Anderzijds is het een getuige van het geduldig assembleren van kunstbloemen tijdens hun dagelijkse momenten van contemplatie.

Besloten Hof

Voorlopers van dit type devotiekastjes zijn de besloten hofjes die teruggaan tot de eerste helft van de 16de eeuw en die ontstaan zijn in het milieu van religieuzen en begijnen in de Zuidelijke Nederlanden. Het zijn ondiepe verzamelkastjes, uitbundig versierd met gepolychromeerde beeldjes, relieken en kunstige versieringen in verschillende materialen binnen een ruimte die met een hekje afgesloten is: een mystieke tuin. Deze paradijselijke tuin komt herhaaldelijk voor in teksten van begijnen, wanneer zij verwijzen naar hun universum, het begijnhof, een gesloten tuin waarbinnen het zalig is te leven, zuiver en maagdelijk. De naam is ontleend aan het Hooglied (4:12-13), waarin Salomon de bruid als een omsloten hof (*hortus conclusus*) bezingt. De begijn beschouwt zich als de bruid van Christus.

Na een korte bloeitijd stopt de productie van dit type besloten hofjes. In het laatste kwart van de 18de eeuw verschijnen daarna ondiepe kastjes met rijkelijk aangeklede beeldjes waarvan het hoofd, de handen en voeten veelal uitgevoerd zijn in was. Deze kastjes, vierkant of rechthoekig, zijn op hun beurt dan weer de voorlopers van de met bloemen omkranste stolpbeelden die pas in de tweede helft van de 19de eeuw opkomen.

Agnus Dei

Onderaan in dit devotiekistje is een ovaal Agnus Dei aangebracht, vervat in een verzilverde houder. Dit is een wassen schijf met de afbeelding van het Lam Gods met een vaandel en opschrift *ECCE . AGN . DEI . QUI . TOLIT . MUNDI* (naar het *Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi*, Zie het Lam Gods dat de zonden van de wereld wegneemt, Joh. 1:29) en daaronder de vermelding *CLEM . XII . M . A . I . 1731*. Dit Agnus Dei wordt in het eerste jaar van het pontificaat van Clemens XII rond Pasen gewijd. Ten gevolge van de beperkte hoeveelheid van de Agnus Deis die beschikbaar zijn, worden ze gekoesterd en doorgegeven van generatie tot generatie. Dit Agnus Dei wordt dan ook pas veel later verwerkt bij de opbouw van de devotiekast. Het Agnus Dei fungeert naast het kruisteken en het wijwater als krachtig middel om de duivel af te weren. Het zou bovendien beschermen tegen onweer, hagel, storm en brand, een plotselinge dood, en helpen in geval van barensnood. Devotionalia zijn tekens van hoop en verwachting.

Paus Paulus VI heeft nog Agnus Deis geconsacreerd gedurende de Paastijd van 1964, de laatste keer. Katholieke devotionalia worden in de geest van het Tweede Vaticaans Concilie massaal afgeschaft, niet gemoderniseerd. En daarmee is het helende ervan ook verdwenen.

Tekst: Marie-Paule Peeters

Foto: Bram Luyts

Archief & Musea Turnhout

Gegevens:

- Hout, textiel, papier, was
H24 cm, B29 cm, D6 cm
- Schenking 2016 Jan Uyttendaele

Inventaris:

- Begijnhofmuseum
Begijnhof 56, 2300 Turnhout

Het object van de maand is een initiatief van Archief & Musea Turnhout. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (doorklikken naar Object van de Maand).

Archief & Musea Turnhout • Druivenstraat 18 • B-2300 Turnhout

Tel: +32 14 44 33 98 • www.archiefenmuseaturnhout.be

v.u.: Eric Vos, Boomstraat 6, B-2300 Turnhout, +32 14 44 33 11